

УДК 336.7:[338.23:336.74](477)

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО РИНКУ
УКРАЇНИ****Кравчонок С.В.***Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

Завданнями наукового дослідження в статті є узагальнення теоретико-методологічних засад державного регулювання грошово-кредитного ринку України; систематизація та відстеження еволюції грошово-кредитного регулювання; виявлення та аналіз тенденцій, що склались на грошово-кредитному ринку України. Під час проведення дослідження для досягнення виділених завдань використовувались такі методи наукового дослідження, як: розрахунково-аналітичний, системного аналізу, графічний, синтезу, дедукції. Предметом дослідження є особливості та тенденції функціонування системи державного регулювання грошово-кредитного ринку України. Так у ході дослідження було виявлено факт наявності прямої залежності між ефективністю роботи НБУ та стабільністю грошово-кредитного ринку України. Стабільність грошово-кредитного ринку залежить від застосованого інструментарію НБУ стосовно грошово-кредитної сфери. Тому для забезпечення більш якісного функціонування грошово-кредитного ринку України необхідно спрямувати більше зусиль саме на прогнозування коливань в економіці та посилити інструментарій регулювання грошово-кредитного ринку.

Ключові слова: грошово-кредитний ринок, монетарне регулювання, грошово-кредитна політика, ліквідність банківської системи, Національний банк України.

UDC 336.7:[338.23:336.74](477)

**GOVERNMENT REGULATION OF MONEY-AND-CREDIT MARKET
IN UKRAINE****Kravchonok S.***Kharkiv national university named after V.N. Karazin*

The tasks of the article were generalization of theoretical and methodological principles of government control of money-and-credit market in Ukraine; systematization and monitoring of evolution of monetary regulation; detection and analysis of tendencies at the money-and-credit market of Ukraine. During the research for achievement of set tasks such methods of scientific research have were used: settlement-analytical, systems analysis, graphic, synthesis, deduction. Subject of the research is features and tendencies of functioning of the government control system of money-and-credit market of Ukraine. During the research the existence of direct dependence between efficiency of work of NBU and stability of money-and-credit market of Ukraine has been detected. Stability of money-and-credit market depends on

application of tools by NBU in monetary and credit sphere. Therefore for providing of more efficient functioning of money-and-credit market of Ukraine it is necessary to point more efforts exactly at forecasting of fluctuations in an economy and to strengthen the tools of regulation of money-and-credit market.

Keywords: money-and-credit market, monetary regulation, monetary policy, liquidity of the banking system, National bank of Ukraine.

Актуальність проблеми: Конкурентоспроможність економіки України у великій мірі залежить від стабільності та ефективності роботи грошово-кредитного ринку, як одного з найбільших сегментів фінансового ринку. Існує ціла низка державних інституцій основною функцією, яких є регулювання та підтримка розвитку грошово-кредитного ринку. Тому оптимізація та удосконалення механізму державного регулювання грошово-кредитного ринку є актуальним питанням сьогодення.

Аналіз останніх наукових досліджень: В у мовах складної економічної та політичної ситуації країни проблеми вдосконалення системи державного регулювання грошово-кредитного ринку та підвищення ефективності монетарної політики стоять, гостро як ніколи. Дану проблематику у своїх роботах розглядали наступні вчені: О. Барановський, О. Василик, А. Гальчинський, А. Гриценко, В. Глущенко, В. Геєць, О. Дзюбенко, В. Лагутін, С. Леонов, П. Нікіфоров, Є. Свіридов, М. Савлук, Т. Смовженко, Сидоренко А., А. Щетинін, О. Шульгіна, М. Шаповалова та інші. В роботах вище перерахованих науковців розглядаються механізм функціонування та проблеми державного регулювання грошово-кредитної сфери. Та не зважаючи на кількість досліджень, які стосуються даної проблематики залишається ціла низка питань, що потребують подальшого і більш ретельного дослідження. Кожен рік змінюється міжнародне економічне середовище, а грошово-кредитний ринок України є мало адаптивним до змін. Тому проблеми вдосконалення механізму державного регулювання грошово-кредитного ринку і перехід грошово-кредитної політики на якісно новий рівень залишається актуальним питанням та потребує подальшого вивчення.

Мета роботи: розглянути та узагальнити теоретичні засади грошово-кредитної політики та історичний аспект грошово-кредитного

регулювання. Дослідити інструментарій грошово кредитної політики. Виявити та проаналізувати тенденції, що склались на грошово-кредитному ринку України на основі показників, які характеризують стан грошово-кредитного ринку.

Викладення основного матеріалу дослідження: Законом України «Про Національний банк України» визначено: «грошово-кредитна політика - комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці України через використання визначених Законом засобів та методів». [1]

Термін грошово-кредитна політика та монетарна політика (широко застосовується у зарубіжній науковій літературі) зіставляють як синоніми у вітчизняній практиці і визначаються, як узгоджена діяльність у грошово-кредитній сфері державних органів влади, з цілю досягнення стабільності на грошово-кредитному ринку за допомогою використання певних специфічних механізмів роботи.

Грошово-кредитна політика покликана стимулювати ділову активність в умовах депресії і пригнічувати, утруднювати економічне зростання при перегріві кон'юнктури, хоча реальне досягнення цього є справою надто складною.[2]

Суб'єктом грошово-кредитної політики є держава, яка регулює цю сферу через свої представницькі органи – центральний банк і відповідні урядові структури – міністерства фінансів чи казначейства, органи нагляду за діяльністю банків і контролю за грошовим обігом, інститути з гарантування депозитів та інші установи. Провідна роль у здійсненні грошово-кредитної політики належить центральному банку.[3]

За роки незалежності система грошово-кредитного регулювання в Україні пройшла через певні етапи формування, ми визначаємо п'ять основних, які представлені у таблиці 1.

Ринкові інструменти регулювання грошово-кредитного ринку, які визначені статтею 25 Закону України «Про Національний банк України»:

- 1) визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для банків;
- 2) процентна політика;
- 3) рефінансування банків;
- 4) управління золотовалютними резервами;

5) операції з цінними паперами (крім цінних паперів, що підтверджують корпоративні права), у тому числі з казначейськими зобов'язаннями, на відкритому ринку;

б) регулювання імпорту та експорту капіталу;

7) зміна строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів;

8) емісія власних боргових зобов'язань та операції з ними. [1]

Таблиця 1 – Еволюція грошово-кредитного регулювання в Україні

Етап	Період	Характеристика
1	1991- 1992 рр.	Формування методів грошово-кредитної системи та можливості її керування. Ще не сформувалась власна валюта.
2	1992-1995 рр	Розбудова національної грошово-кредитної системи. Введено в готівковий обіг перехідну національну валюту – український карбованець (купон); НБУ отримав незалежність у своїх діях. Зростання інфляції – понад 10000%, що як наслідок сформувало головну задачу НБУ – приборкання інфляції.
3	1996-1999 рр.	проведена грошова реформа, передумовами якої виступає зниження інфляції, стабілізація цін. Власна валюта – гривня грошово-кредитна політика України зіштовхується вперше з процесами глобалізації
4	2000-2008 рр.	Перед НБУ стоять такі цілі та пріоритети в грошово-кредитній сфері: перехід до режиму прямого таргетування інфляції; підтримка економічного зростання; стабільність валютного курсу; перехід до повної конвертованості національної валюти.
5	з 2008 року по сьогоднішня	Задачі НБУ: стабілізація та зміцнення довіри до банківської системи; збільшення капіталізації та скорочення кількості комерційних банків; стабілізації курсу; страхування вкладів; підтримка ліквідності банківської системи; ефективне регулювання ринкових інструментів грошово-кредитного ринку України;

* розроблено автором за допомогою [4].

Важливо зазначити, що вище перераховані інструменти націлені на регулювання структури та обсягу грошової маси, від якої залежать інші показники грошово-кредитного ринку України.

Слід зазначити, що є необхідність і в інструментах, які можливо застосовувати при здійсненні операцій банку з клієнтами та які забезпечать ефективність взаємодії між банкам на другому рівні банківської системи. Проте ці інструменти повинні носити короткостроковий характер та здійснювати вплив на кон'юнктуру сегментів грошово-кредитного ринку. Кожен з перерахованих інструментів є важливою складовою монетарної політики.

В умовах складної економічної та політичної ситуації в країні, погіршення ринкових очікувань і різкого зменшення банківських

депозитів Національний банк України з метою сприяння стабільності банківської системи активно проводив операції з підтримання ліквідності банків, сконцентрувавши свої зусилля на найбільш прозорих та зрозумілих стандартних інструментах рефінансування банків. У період підвищеної напруги на грошово-кредитному ринку основні зусилля Національного банку України спрямовувались на підтримку ліквідності банків з метою забезпечення вчасного виконання ними всіх своїх зобов'язань перед клієнтами. Це, з одного боку, забезпечувало вчасне проведення розрахунків в економіці, а з іншого – сприяло підтримці довіри до системи та створенню сприятливих умов для подальшого повернення вкладниками коштів на банківські рахунки банківської.[5]

За даними у таблиці 2 ми бачимо в дії такий ринковий інструмент, як рефінансування банків, тобто реальну підтримку ліквідності банків Національним банком України.

Таблиця 2 - Підтримання Національним банком України ліквідності банків через різні монетарні інструменти за 2011-2014 рр.

Інструменти рефінансування	2011		2012		2013		2014	
	Об'єми рефінансування, млн.грн	Кількість банків до яких застосовано інструменти рефінансування	Об'єми рефінансування, млн.грн	Кількість банків до яких застосовано інструменти рефінансування	Об'єми рефінансування, млн.грн	Кількість банків до яких застосовано інструменти рефінансування	Об'єми рефінансування, млн.грн	Кількість банків до яких застосовано інструменти рефінансування
загальний обсяг рефінансування за період, в т.ч.:	11005,76	24	8165,43	45	27578,00	47	42932,95	34
кредити овернайт	22,98	4	1216,36	18	16503,00	21	32227,19	20
кредити отримані шляхом участі у тендері на строк 90 днів	1484,50	8	3000,00	24	2814,50	27	7016,08	24
операції прямого РЕПО	9498,28	14	3949,07	18	7957,80	15	2539,68	3
стабілізаційні кредити	-	-	-	-	302,80	2	-	-
кредити під програми фінансового оздоровлення	-	-	-	-	-	-	1150,00	2

* розроблено автором на основі даних [10].

У досліджуваному періоді простежується тенденція росту обсягів рефінансування, так у 2013 році загальна сума зросла на 230% (з 8165,43 млн.грн до 27578 млн.грн), а у 2014 році менш стрімкий ріст – 56% (з 27578 млн.грн до 42932,95 млн.грн). Без уваги не можливо залишити той факт, що 2013 році банків учасників було най більше за досліджуваний період, а саме 47 учасників. Аналізуючи данні таблиці 2 доцільно зауважити, що найбільша питома вага у загальному об'ємі рефінансування в 2012-2013 рр. припадає на кредити овернайт (2013р. – 59,84%; 2014р. – 75,06%). У 2011-2012 рр. просліджується інша тенденція, де значну долю займають операції прямого РЕПО (2011р. – 86,30%; 2012р. – 48,36%).

У таблицю 2 розглянуто застосування інструментів рефінансування, як один з результатів реалізації грошово-кредитної політики. У 2013-2014 рр. одним з основних спрямувань монетарної політики було саме підтримка ліквідності банків. У 2015 році грошово-кредитна політика переходить в режим монетарного таргетування, спрямовано на досягнення цінової стабільності в державі шляхом зниження інфляційного тиску. Одним з результатів є поступове створення передумов для переходу до режиму інфляційного таргетування.

Щороку Кабінетом Міністрів України та Національним банком України розраховуються макроекономічні показники, на основі яких Правлінням Національного банку та Радою Національного банку розроблюються пропозиції щодо формування грошово-кредитної політики на рік.

Результативність монетарної політики відображається наступними показниками стану грошово-кредитної політики:

- Монетарна база – сукупність зобов'язань Національного банку України в національній валюті, що забезпечують зростання грошових агрегатів і кредитування економіки. Монетарна база є показником бази фінансування та основою для формування грошових агрегатів, а не самим грошовим агрегатом. Монетарна база включає готівкові кошти, випущені в обіг Національним банком України, і переказні депозити в національній валюті в Національному банку України. До готівкових коштів в обігу належать банкноти та монети, емітовані Національним банком України, за винятком банкнот і монет у сховищах Національного банку України, касах і банкоматах установ Національного банку України. До переказних депозитів належать зобов'язання Національного банку України за коштами на кореспондентських рахунках, коштами обов'язкових резервів та іншими коштами на вимогу інших депозитних корпорацій, а також коштами на рахунках інших фінансових корпорацій, нефінансових корпорацій та домашніх господарств (працівників Національного банку) у національній валюті в Національному банку України. [6]

- Кореспондентський рахунок – рахунок, відкритий конкретному банку в центральному банку або в іншому банку. Кореспондентський рахунок призначений для відображення розрахунків, які здійснює один банк за дорученням і за рахунок іншого банку на підставі укладеної між ними кореспондентської угоди (договору). Основними

видами кореспондентський рахунок є. 1. «Ностро» – рахунок, відкритий банком у банку-кореспонденті для відображення взаємних розрахунків банків та їх клієнтів. 2. «Лоро» – рахунок, відкритий банком своєму банку-кореспонденту, на який зараховуються всі одержані або видані за його дорученням суми коштів. 3. «Востро» – рахунок, який банк веде за кордоном у місцевій валюті. [7]

- **Грошова маса.** У вітчизняній літературі під грошовою масою розуміється вся сукупність запасів грошей у всіх їх формах (готівковій та безготівковій), які перебувають у розпорядженні суб'єктів грошового обороту в певний момент, незалежно від їх призначення та термінів зберігання, які виконують функції засобів обігу, платежу і накопичення. Такими суб'єктами є приватні особи, підприємства, громадські організації, господарські об'єднання, державні установи тощо, які мають у своєму розпорядженні готівкові гроші чи вклади на різних рахунках у комерційних банках. [8]

- **Рівень монетизації економіки** – це макроекономічний показник, який характеризує ступінь насиченості національної економіки грошовою масою, необхідною для забезпечення виробництва і реалізації ВВП, погашення боргових зобов'язань. Тобто монетизація – це засіб забезпечення і задоволення платоспроможного попиту на гроші, зокрема на грошовий капітал, всієї економіки країни як єдиного цілого. [9]

- депозити, кредити в економіку;

- інтегральна відсоткова ставка за кредитами та депозитами та ін.

Кожен з показників характеризує вплив монетарної політики на грошово-кредитний ринок України. Динаміка основних показників, які характеризують зміни на грошово-кредитному ринку представлені у таблиці 3.

За даними таблиці 3 спостерігається ріст монетарної бази, так у 2013 році монетарна база складала 307,20 млн.грн, що на 20,34% більше попереднього, за досліджуваний період, це най більший темп росту показника. З показником грошової маси в економіці аналогічна ситуація у 2013 році – 906,35 млн.грн, що перевищило показник 2012 року на 26,35%. У 2014 році спад макроекономічних показників, значне обезцінення гривні, а також відтік депозитів у банківській сфері спричинили зменшення нарощування монетарної бази. Через нестабільний політичний стан в країні стало не можливо повноцінно втілити основні засади грошово-кредитної політики на 2014 рік.

Таблиця 3 – Основні показники, які характеризують стан грошово-кредитного ринку України.

Показник	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Монетарна база, млн.грн	186,66	194,95	225,7	239,87	255,27	307,20	333,19
Грошова маса, млн.грн	514,74	487,50	597,87	682,70	717,31	906,35	953,85
в т.ч. – готівка, млн.грн	154,76	157,03	182,99	192,61	202,87	237,49	282,77
Коррахунки, млн.грн.	18,62	17,41	16,70	21,95	24,69	33,04	27,22
Депозити, млн.грн	357,80	319,80	414,2	486,78	566,32	666,07	669,62
Кредити в економіку, млн.грн.	733,92	718,71	724,60	793,19	810,63	905,92	1019,02
Рівень монетизації	46,00	47,90	50,10	49,60	48,56	53,29	61,12
Інтегральна відсоткова ставка за кредитами, % річних	19,40	17,30	14,00	14,50	15,10	14,51	14,40
Інтегральна відсоткова ставка за депозитами, % річних	11,20	11,90	7,40	9,60	10,91	11,09	9,30

*Таблиця розроблена автором на основі [10]

Розглянувши темпи росту показників з 2008 року по 2014 рік, ми можемо спостерігати стрімкий економічний ріст після кризи у 2008 році до 2013 року. Однак у 2014 році через ряд причин, одна з яких є політична криза, що призвела до економічного спаду, простежується зменшення темпів росту показників, що розглядаються в рамках даної статті.

У 2011 та 2013 роках темп росту показників коррахунків перевищує 30%, а саме у 2011 році 31,44%, 2013 рік – 33,81%. Різке зниження залишку коштів на коррахунках банків помітне у 2014 році, що є негативним аспектом для грошово-кредитного ринку України.

Щодо депозитів в економіці, то ми бачимо, що з 2010 року відновилося нарощування їх об'ємів, а якщо бути точніше, то темп росту у 2010 році складав 29,52% (з 319,8 млн.грн до 414,2 млн.грн), у 2011 рік – 17,52% (з 414,2 млн.грн до 486,78 млн.грн), 2012 рік – 16,34% (з 486,78 млн.грн до 566,32 млн.грн), 2013 рік – 17,61% (з 566,32 млн.грн до 666,07 млн.грн), а у 2014 році лише 0,53% (з 666,07 млн.грн до 669,62 млн.грн), що було викликано зниженням довіри клієнтів до банківської сфери, через банкрутство банків на території України та іншими негативними засадами функціонування банківської сфери.

Що до відсоткових ставок на кредити та депозити, то спостерігається постійна нестабільність. У таблиці 3 представлено інтегральну відсоткову ставку за кредитами і депозитами, для відображення ситуації в цілому. Таким чином ми бачимо, що відсоткова ставка на депозити має позитивну динаміку, окрім 2010 року коли темп росту склав - 37,82% , та -16,14% у 2014 році.

За даними таблиці ми також можемо побачити, що об'єм кредитів в економіку поступово збільшується з 2010 року.

Не можливо залишити без уваги не стабільність рівня монетизації, темпи росту якої коливаються від + 4,13% до – 2,1 % в рамках досліджуваного періоду. Даний показник відображає товарно-грошову збалансованість в економічній системі, забезпечує реалізацію ВВП та своєчасне проведення розрахунків між підприємствами, створює умови для відходу від проведення бартерних операцій, підвищує ліквідність суб'єктів господарювання.[9]

Висновки: Гарантом стабільності економіки країни виступає грошово-кредитний ринок та ефективність його функціонування ключову роль в регулюванні якого відіграє НБУ. Вдосконалення інструментарію регулювання грошово-кредитного ринку та застосування його най більш ефективним чином здійснюється НБУ шляхом розробки монетарної політики на кожен рік. Тобто визначається певний набір інструментарію регулювання грошово-кредитного ринку, який планується застосовувати у наступному році на основі аналізу ефективності виконання попередньої грошово-кредитної політики, а також аналізу основних показників грошово-кредитного ринку.

На базі аналізу стану грошово-кредитного ринку України виділимо наступну тенденцію – після кризи у 2008 році показники, що характеризують стан грошово-кредитного ринку набирають позитивну динаміку. Проте у 2014 році помітен спад темпів росту, через не готовність економіки до валютних коливань і як наслідок ми спостерігаємо обезцінення державної грошової одиниці – гривні. НБУ змінив направленість грошово-кредитної політики на таргетування інфляції. В цілому інструменти регулювання грошово-кредитного ринку за весь період незалежності України незважаючи на певні зміни не змогли пристосуватися до світового економічного простору, що динамічно розвивається.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Національний банк України [Електронний ресурс]: Закон України прийнятий Верховною радою України від 20.05.1999 № 679-XIV: текст зі змінами станом на 12.08.2015р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

2. Андрейків Т. Я. Особливості та основні напрями вдосконалення грошово-кредитної політики в Україні / Т. Я. Андрейків // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2014. – Вип. 1. – С. 228-235.
3. Апарова О.В. Регулювання грошово-кредитної політики в Україні/ О.В.Апарова // Економіка та підприємництво. – 2013. – № 3 (72). – с. 150-156.
4. Безнощенко М.В. Еволюція грошово-кредитної політики України та перспективи переходу на режим таргетування інфляції/ М. В. Безнощенко // Дослідження міжнародної економіки: Збірник наукових праць. – 2011.– Випуск 2(67). – с.223-234.
5. Річний звіт 2014 Національний банк України.
6. Методологічний коментар // Бюлетень Національного банку України. – 2012. - № 10. – с.182.
7. Міщенко В.І. Банківські операції: Підручник /В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янська, О.Г.Коренева. — 2-е вид., переробл. і доп. — К. : Знання, 2007. — С. 177-205.
8. Гаврилова Н.В. Методи стабілізації грошової маси в обігу/ Н.В. Гаврилова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2011. – Випуск 19. – с. 241-246.
9. Ільїна К.О. Тенденції та проблеми монетизації економіки України/ К.О. Ільїна // Науковий вісник НЛТУ України. – 2015. – Вип. 25.3. – с. 344-351.
10. Сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>